

MISIR'DAKİ DARBENİN TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. Timuçin KODAMAN

Süleyman Demirel Üniversitesi

Tunus'ta başlayan, daha sonra Yemen, Mısır ve hemen hemen bütün Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da etkisini hissettiren "Arap Baharı" ile bölgede yeni bir süreç başlamıştır. Bölge ülkelerini yıllardır yönetmekte olan otoriter liderlerin iktidardan düşmeleriyle, despot rejimlerin yerini demokrasinin alacağı beklentisi ortaya çıkmıştır.

Mısır'da Mübarek rejimine karşı başlatılan protestoların nedenini ülkede yıllardır varolan sorunlarda aramak gerekmektedir. Bu sorunları; 1980'den beri yürürlükte olan olağanüstü hâl uygulaması, ülkenin bir polis devleti hâline gelmesi, yolsuzluklar, yoksulluk, işsizlik, beslenme ve barınma sıkıntıları, ifade ve düşünce özgürlüklerine karşı yapılan gayrimeşru engellemeler olarak saymak mümkündür.¹ Böyle bir ortamda başlayan ayaklanmalar sonucunda 30 yıllık iktidardan sonra Arap Baharı ile devrilip tutuklanan Hüsnü Mübarek iktidarı, yerini, seçmenin yarısından fazlasının oyu (seçmen oranının % 46'sı seçime gitmiş bunun da % 51 ile seçilmiştir) ile 16-17 Haziran 2012'de Cumhurbaşkanı olarak seçilen Muhammed Mursi'ye bırakmış ve bölgede demokrasinin yerleşmeye başladığı düşüncesi güçlenmiştir.

Mursi'nin Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte, ülkede yıllarca ezilen, dışlanan İslâmî kesimler, siyasette kendilerine yer bulmuş ve Mısır'da etkin bir aktör olabilme şansını yakalamışlardır.² Başlangıçta seçimle iktidar olmasına rağmen, kendi siyasî zayıflığı, istenildiği kadar pragmatik davranmaması, vizyon eksikliği ve etkisini artırmak için gereğinden fazla mücadeleci davranmasının yanı sıra Mübarek yanlısı kesimlerin devam eden etkinliği, Mursi'nin sonunu hazırlamıştır.³

¹ Ali Semir, "Mısır'da Askeri Darbe ve Ortadoğu'ya Etkileri", *BİLGESAM*, http://bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2451:msrdaki-askeri-darbenin-orta-douya-etkileri&catid=77:ortad-ogu-analizler&Itemid=150

² Nebi Miş ve İsmail Numan Telci, "Devrim'den Darbeye: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 5, Sayı 56, Ağustos 2013, s.21.

³ Ali Hüsesein Bakeer, "Mısır: Demokratik Askeri Darbe", *USAK*, 16.07.2013, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2099&cat=350#.UioGlcanca0

Öyle ki, Mısır'daki yargılamalara bakıldığında, Hüsnü Mübarek ile adamlarına karşı açılan davalarda büyük mahkûmiyet kararları çıkmaması bir yana, çoğunun serbest bırakıldığı görülmüştür. Medyaya bakıldığında, dönem içinde adalet mekanizmasındaki tutarsızlıklar, Mursi muhaliflerinin kullandığı en önemli silâhlardan biri olmuştur. Mursi iktidarına karşı yalan, düzmece, uydurma, çarpıtılmış ve profesyonel olmayan pek çok haber yansıtılmıştır. Ekonomik açıdan bakıldığında, Mursi muhalifleri ülkede gıda, ekmek, enerji gibi önemli alanları kontrol etmeye devam etmiştir.⁴ Ayrıca Mursi iktidarının, demokrasiyi oturtmak ve yerleştirmek yerine iktidarını kendi çıkarına yönelik kullanması ve kendisine imtiyazlar tanımaya başlaması ülkeyi yeniden kargaşaya doğru sürüklemiştir. Bunların yanında Mısır'da liberallerin ve sol partilerin anayasa yapım sürecinden dışlanmaları, ayrıca Müslüman Kardeşler'in kendi çıkarlarını garanti altına alacak eylemleri yüzünden onlara karşı oluşan güvensizlik, farklı grupları Müslüman Kardeşler karşısında biraraya getirmiş ve her şey eski hâline dönmeye başlamıştır.⁵ Özellikle seçimlerden sonra başta Muhammed El-Baradei olmak üzere pek çok kişinin yeni yönetime karşıt duruşu söz konusu olmuş, kurumların çalışması engellenmiş ve siyasî krizlerin çıkması için sokakların hareketlenmesi yönünde çaba gösterilmiştir.⁶

Diğer yandan Mursi, Cumhurbaşkanı olduktan sonra ordunun etkisini azaltmış ve iktidarını güçlendirmeye çalışmıştır. 22 Kasım 2012'de yayınladığı kararnamede, Mursi döneminde yayınlanan hiçbir kararın, hiçbir kişi veya kurum tarafından iptal edilemeyeceğini ve bu kararlara karşı itiraz yolunun kapalı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın devrim ve ulusal birliği korumak için her türlü önlemi alabileceği de duyurulmuştur. Bu kararname karşısında El-Baradei başta olmak üzere muhalefetten pek çok kişi Mursi'yi "yeni firavun" olarak nitelendirmiştir. Bütün bunların üzerine Millî Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El-Sisi, 26 Temmuz'da Mısır halkının şiddet ve teröre karşı sokağa çıkması çağrısında bulunmuştur. 30 Haziran'da ordunun halkı Mursi'ye karşı dışarı çıkarmak ve Mursi'yi istifaya zorlamak için yaptırdığı geniş çaplı eylem kararı sonrasında Genelkurmay Başkanı El-Sisi, 1 Temmuz'da tarafları uzlaşmaya davet etmiş ve bunun için 48 saatlik süre tanımıştır. Uzlaşmanın olmaması üzerine 3 Temmuz'da ordu Mursi yönetimini devirmiş, halkın oyladığı anayasayı askıya almış, halkın seçtiği Cumhurbaşkanı olan Mursi ile Müslüman Kardeşler'in birçok üst düzey yetkilisini tutuklamış ve Mursi destekçisi televizyon, radyo, gazete vb. organları kapatmıştır. Bu durum, Ortadoğu'da ordunun hâlâ siyaseti belirlemede ve etkilemede önemli bir kurum olduğunu göstermiştir.⁷

⁴ Bakeer, a.g.m.; Nebahat T. Yaşar, "Mısır'da Sıfır Toplamlı Oyun", *ORSAM*, 26 Temmuz 2013, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4614>

⁵ Nebahat T. Yaşar, "Mısır'da Yol Haritası Nereyi Gösteriyor?", *ORSAM*, 05 Temmuz 2013, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4580>; Ozan Örmeci, "Mısır Darbesini Nasıl Yorumlamalı?", *Uluslararası Politika Akademisi*, 20 Ağustos 2013, <http://politikaakademisi.org/misirdarbesini-nasil-yorumlamali/>

⁶ Göktürk Tüysüzoğlu, "Mısır'daki Darbe Neden Meşrulaştırılmaya Çalışılıyor", *Uluslararası Politika Akademisi*, 19 Ağustos 2013, <http://politikaakademisi.org/misirdaki-darbe-neden-mesrulaştirilmayacalis-iliyor/>

⁷ Serhat Erkmen, "Mısır'daki Karşı Devrimin Ortadoğu'daki Stratejik Dengeler Üzerine Olası Etkileri", *ORSAM*, 05 Temmuz 2013, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4579>; Can Acun, "Mısır'da Darbe ve Direniş", *SETA*, <http://setav.org/tr/misirda-darbe-ve-direnis/yorum/7051>

Yapılan darbe sonrasında ortam sakinleşmemiş, Mursi ve adamlarının tutuklanmaları, mal varlıklarının dondurulması karşısında, Mursi'nin serbest bırakılarak görevine kaldığı yerden devam etmesini isteyen darbe karşıtlarının gösterilerine engel olunamamış ve olaylar pek çok insanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Müslüman Kardeşler'in liderlerinden Muhammed El-Beltaki'nin "Mısır halkı sabırlı olun, zafer yakındır" şeklinde yaptığı açıklamanın ardından bu örgütün hemen hemen tüm lider ve üyelerinin tutuklanması sebebiyle, darbe karşıtları ve Müslüman Kardeşler'in bundan sonraki süreçte eylemleri için şehir merkezlerinden uzaklaştığı anlaşılmaktadır.⁸

Mısır'da gerçekleştirilen bu darbe, ülkede Arap Baharı ile başlayan sivil siyaset sürecinin kesintiye uğramasına, diğer bir ifadeyle, ülkede başlayan demokratikleşme sürecinin başarısız olmasına neden olmuştur. Söz konusu müdahale bir anlamda Arap Baharı'na yapılan bir darbe olarak nitelendirilmiştir.⁹

Şu anki ortamda, Mısır'da dönüşümün sağlanması ve demokrasinin sistemleşmesi, siyasî, ekonomik, toplumsal ve güvenlik gibi bütün alanlarda istikrarın sağlanması; askerî yapının etkinliğinin azaltılması ve sivillerin faaliyet ve hareket alanlarının genişletilmesi ile mümkün olacaktır. Ancak mevcut durumda darbe karşıtı grupların faaliyetlerinin şiddetle bastırılması, güvenliğin ve askerî hareket alanının genişletilmesi, ordunun ekonomik gelişim konusunda başarısız olması, ülkedeki istikrarı sağlayamaması, bu dönüşümün yakın zamanda gerçekleştirilme ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Hüsnü Mübarek'in 21 Ağustos'ta tahliye edilmesi de demokrasinin tesisi çabaları anlamında büyük bir darbe olmuştur. Bu bağlamda, protestocuların seçimlere katılmasının sağlanması, tutukluların serbest bırakılması, verilecek bazı garanti ve güvencelerle sivillerin sokakları terk etmeye ikna edilmeleri çözüm için atılacak adımlardan bazıları olarak görülmektedir. Ancak ordunun bu konuda ne kadar başarı sağlayacağı merak konusudur.¹⁰

Mısır'da gerçekleştirilen darbe sonrasında ABD Başkanı Obama, demokratik yollarla seçilmiş Cumhurbaşkanı'nın devrilmesinden ve Mısır Anayasası'nın askıya alınmasından endişe duyduğunu söyleyerek Mısır ordusunun mümkün olan en kısa zamanda yönetimi demokratik yollarla oluşacak yeni bir iktidara bırakması gerektiği konusunda çağrıda bulunmuştur. Avrupa Birliği ise yaşanan gelişmeler konusunda konuşmaktan kaçınmış ve tarafları demokratik sürece dönmeleri konusunda uyararak yetinmiştir. Diğer yandan AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton'ın Mısır ziyareti ve bu ziyarette Mısır Genelkurmay Başkanı El-Sisi ile görüşmesi, AB'nin Mısır'da uzlaşmayı sağlayacak bir arabulucu olabileceği konusunda tartışmaları gündeme getirirse de çok gerçekçi görünmemektedir.¹¹

⁸ Nebahat T. Yaşar, "Mısır'da Çıkmanın Son Durumu", ORSAM, 27.08.2013, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4628>

⁹ Semra Sarıdağ, "Devrimden Darbeye Mısır", Akademik Perspektif, 26.08.2013, <http://akademikperspektif.com/2013/08/26/devrimden-darbeye-misir/>

¹⁰ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, "Mısır: Kanlı Müdahale Sonrası Gergin Bekleyiş", ORSAM, 17.08.2013, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4636>

¹¹ Ashlihan P. Turan, "Mısır'daki Uyanış, Darbe ve Avrupa Birliği", *BİLGESAM*, 28 Ağustos 2013, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2462:msrda-uyandarbe-ve-

Darbe Karşısında Erdoğan Hükümetinin Tepkisi

Darbe sonrası yaşanan gelişmeler, Türkiye’de hükümetin gündemine oturmuştur. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Mısır’da her geçen gün şiddetlenen olaylar ve artan ölümler karşısında darbecileri sorumlu tutmuştur. Mursi ve adamlarının akıbetini İslâmıcı olmalarına bağlayan Başbakan Erdoğan, Türkiye’de yaşanan Gezi Parkı eylemlerini de kendisine karşı yapılan bir “darbe girişimi” olarak görmüş ve bu durumu “ortak mağduriyet” olarak algılamıştır. Ancak Mursi’den farklı olarak yaşanan darbe girişiminde kendisinin ayakta kaldığını belirtmiştir. Diğer yandan, Erdoğan, Mısır’da yaşanan gelişmelerde dış güçlerin parmağı olduğunu söylemiş ve bu konuda Batı’yı oldukça fazla eleştirmiştir.¹²

Bununla birlikte, kimyasal silâh kullanarak uluslararası hukuku ihlâl ettiği ve pek çok insanın ölüp zarar görmesine neden olduğu iddia edilen Suriye karşısında ise, Erdoğan Mısır’da yapılan darbeye karşı izlediği tutumun tam tersi bir politika izlemiştir. Muhalifler yerine Esad rejimini yaşanan olaylardan sorumlu tutan Erdoğan, aynı şekilde Mısır’da Batı’yı eleştirirken, Suriye konusunda ise Batı ile birlikte hareket ederek Suriye’ye müdahale edilmesini savunmuştur. Bu yaklaşım tarzı, hükümetin çelişkili hareket eden ve ne yapması gerektiğini bilmeyen bir hâlde olduğu izlenimi yaratmıştır.

Erdoğan hükümetinin Ortadoğu’ya yönelik politikası Avrupa tarafından da büyük tepki ve eleştiri almaktadır. Avrupa’ya göre Türkiye’nin komşularıyla olan politikalarındaki bozulma, Başbakan Erdoğan’ın izlediği çelişkili politikalar ve riskli yöntemlerden kaynaklanmaktadır. Siyasî olarak etkinliğini kaybetmeye başlayan Türkiye, ekonomik olarak da Ortadoğu ile ticarî ilişkilerinde kaybetmiştir. Erdoğan’ın tüm politikalarının Mısır’daki Türk tekstil sektörüne darbe vurduğu, aynı şekilde Suriye krizinin de Türk ekonomisini olumsuz yönde etkilediği, bütün Ortadoğu’ya bakıldığında ihracatta geçen yıla oranla % 30’luk bir kaybın yaşandığı görülmektedir.¹³ Bu durum Türkiye’nin ve Başbakan Erdoğan’ın hem iç hem de dış politikada prestij kaybettiğini ve bu şekilde devam ederse daha çok kaybedeceğini göstermektedir

Mısır, son iki yıldır Türk hariciyesinin yakından izlediği, hatta izlemekle yetinmeyip dışardan müdahil olmaya çalıştığı, olaylar silsilesinin hem bölge güvenliği ve istikrarını hem de Türkiye-Mısır münasebetlerini önemli ölçüde etkilediği gelişmelerin merkezinde yer almaktadır. Mısır’da yapılan darbenin halkın iktidarına karşı yapıldığı ve demokrasinin kayıtsız şartsız benimsenmesi gerektiği temelinde şekillenen Türk dış

avrupa-birlii &catid=70:ab-analizler&Itemid=134; Amine İleri, “Mısır’da Devrime Darbe”, *SDE*, 05 Temmuz 2013, <http://www.sde.org.tr/newsdetail/misirda-devrime-darbe/3400>

¹² “Başbakan Erdoğan’dan Mısır’da Darbe Açıklaması”, *Bugün*, 05 Temmuz 2013, <http://gundem.bugun.com.tr/ben-buna-sasiyorum-haberi/706735>; “Erdoğan: Batının Mısır Tavrı Demokrasinin Sorgulanmasına Yol Açar”, *Radikal*, 15 Ağustos 2013, http://www.radikal.com.tr/turkiye/erdogan_batinin_misir_tavri_demo_krasinin_sorgulanmasına_yol_acar-1146244; “Erdoğan, Mısır’daki Darbe İçin Çalışmalar Yapıldığını Belirtti”, *Habergazete*, 25 Ağustos 2013, <http://www.habergazete.com/haber-detay/1/31176/-Erdogan-Misirdaki-darbe-icin-calismalar-yapildigini-belirtti-2013-08-25.html>; “Erdoğan: Suriye’de Yüzbinler Öldürülüyor, Peki Batı Nerede?”, *TRT Türk*, 03 Eylül 2013, <http://www.trtturk.com.tr/haber/suriyede-yuzbinler-olduruluyor-peki-bati-nerede.html>

¹³ Ali Gülen, “Tayyip Kükkredikçe Kaybediyor”, *Sözcü*, 03 Eylül 2013, <http://sozcu.com.tr/2013/gundem/tayyip-kukredikce-kaybediyor-365310/>

politikasının Mısır tutumunun gerçekten ilkesel bir tutum mu olduğu, yoksa ilkesel bir yaklaşımla perdelenen politikaların İslâmî ve Sünnî karakteristiğe doğru şekil değiştirmesi mi olduğu öncelikle irdelenmesi gereken bir konudur. Dünyanın muhtelif bölgelerinde farklı zamanlarda meydana gelen darbelere AKP yönetiminin daha önce tepki göstermemiş olması, dış politikada darbe karşıtı ilkesel bir yaklaşım olmadığı izlenimi oluşturmaktadır.¹⁴

Türkiye kamuoyunu yoğun bir şekilde meşgul eden Mısır darbesi, sadece dış politika konusu olmaktan çıkmış, iç politika unsuru olarak siyasîleştirilmiştir. Mısır'da darbeye giden süreçte Mursi'nin de hataları olduğu söylemi bir yönüyle darbeye meşru zemin arama çabasıdır. Ancak Mursi yönetiminin hatalı siyasetinin darbeyle temize çıkarılmak istenmesi, sanki “demokrasisiyle mağdur” bir liderin “darbeyle mağdur” edildiği havası yaratmaktadır. Dolayısıyla Türk kamuoyunda Mısır darbesine karşı çıkmak, darbe karşıtlığı temel prensibinden ziyade darbeci Sisi'ye karşı Mursi'yi desteklemek şeklinde algılanmaktadır. Mısır'ın yeniden istikrara ve güven ortamına kavuşması için iki zıt kutuptan birini diğerine tercih etmek yerine, basiretsiz askerî ve siyasî idarecilerin tasfiye edilerek yeni bir Mısır'ın inşasına destek olunması gerekmektedir. Fakat Mısır sorunu Türk kamuoyuna hükümet vasıtasıyla taşındığından olsa gerek, sorun AKP'nin Mısır politikasının ve algısının ötesine geçememektedir.

Başta AB olmak üzere diğer uluslararası aktörlerin Mısır darbesinin karşısında yeterince aktif tavır sergileyememeleri de sıkça dile getirilen eleştirilerin başında gelmektedir. Darbeye darbe diyemeyen uluslararası güçlerin Mısır'ın geleceği üzerinde ne derece etkin olduğu dikkatle ele alınmalıdır. Mısır'da olanlar darbe olarak adlandırılırsa Mısır'ın refahına, huzuruna ve güvenliğine ne derecede katkı sağlanacaktır, ya da tam tersi olursa neler kaybedilecektir, bu hususların dikkatlice irdelenmesi gerekmektedir. Eğer sorun Mısır'ın iç sorunu ise, Mısır'da demokrasi arayan halk er veya geç bu arzusuna kavuşacaktır. Ama Mısır'da olanlar, otokrasiden demokrasiye geçiş değil de bilinen ve kemikleşmiş rejimin aynı kalması şartıyla uluslararası güçlerin daha kolay uzlaşabileceği bir lider arayışıysa, hem iç politikada Mısır halkının darbe karşıtı tavrıyla süslenen demokrasi vurgulu hamaset dolu sözlerin, hem de Türkiye'nin Ortadoğu'nun istikrarı için uyguladığı politikanın boşa çıkma riski bulunmaktadır.

Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, Mısır'ın iç politik ve sosyolojik yapısının iyi tahlil edilmesi gerekliliğidir. Unutulmamalıdır ki Mısır'da yaşayan hatırı sayılır bir Hristiyan nüfus bulunmaktadır ve Hristiyan kilisesi darbenin yanında yer almıştır. Diğer taraftan, Mısır'ın ve Sünnî İslâm'ın önde gelen üniversitelerinden El-Ezher'de darbeyi destekleyenler arasındadır. Şimdi bu noktada bir durup düşünmek ve El-Ezher ile Hristiyan kilisesini aynı safa çeken iç dinamikleri anlamaya çalışmak gerekmektedir. Darbeye karşı çıkmak amacıyla meydanları dolduran Mısır halkının tamamı gerçekten Mursi'nin geri gelmesini mi istemektedir; yoksa cuntacıların sivil halk üzerine uyguladığı orantısız şiddeti protesto ederek bir an önce geniş katılımlı demokratik seçimlerin

¹⁴ Özgür Mumcu, “Mesele Demokrasi Değil Arkadaş”, *Radikal*, 22 Ağustos 2013, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ozgur_mumcu/mesele_demokrasi_degil_arkadas-1147218

yapılması ve yeni bir siyasî figürün Mısır idaresini ele alması taraftarı mıdır? Bu, cevap aranması gereken bir başka çarpıcı soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mısır'ın acilen ihtiyacı olan şey, aslında demokrasiden de önce, iç istikrarın ve huzurun tesisiyle sükûnetin sağlanmasıdır. Huzur ve güven ortamında seçimlere gidilerek demokrasiye geçişte Mısır için belki büyük, fakat bölgenin geneli için küçük bir adım atılabilir. Böylelikle sadece Mısır değil, aynı zamanda otokrat diğer Arap devletleri de demokrasiye doğru geçmeye başlayabilir. Bunun gerçekleşmesi için önemli bir rol-modele ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye demokrasi ve laikliği özümseyen Müslüman bir ülke olarak bu rolü gereğince yerine getirememiştir. Arapların ve bölgenin demokrasiden etkilenerek demokratik rejimi benimseyebilmesi için, Mısır'ın demokrasiye geçişi Türkiye'nin demokrasiyi benimsemiş olmasından daha önemlidir. Mısır içinde yaşananlara dışarıdan müdahil olma çabaları sadece Mısır'ı değil bölgeyi de etkilemektedir. Bir kısım uluslararası oyuncuların darbecileri, diğer bir kısmın darbe karşıtlarını desteklemesi, Mısır üzerinden gerçekleşen 21'nci yüzyıl vekâlet savaşını akla getirmektedir. Türkiye ise, bu noktada dış politikasını "sıfır sorundan" "sıfır sorumsuzluğa" doğru dönüştürerek "bölgede ağırlığı olan" uluslararası aktör konumunu sorumsuzca tüketmiştir.